

AHOLINI YUZAGA KELISHI MUMKIN BO'LGAN FAVQULODDA VAZIYATLARDAN O'Z VAQTIDA OGOHLANTIRISH VA XABAR BERISH TIZIMI

Yarkinboyev Saidjon Olimjon o'g'li

Namangan davlat universiteti

E-mail: Yarkinboevaaidjon@gmail.com

Tel raqam: +998 99 220 45 44

<https://doi.org/10.5281/zenodo.16809885>

Annotatsiya: Ushbu maqolada aholini yuzaga kelishi mumkin bo'lgan favqulodda vaziyatlardan o'z vaqtida ogohlantirish va xabardor qilish tizimlarini nazariy va amaliy jihatdan o'rganishga bag'ishlangan. Tadqiqot maqsadi — tezkor, ishonchli va ko'pkanalli axborot yetkazish mexanizmlarini ishlab chiqish va ularni amaliyotga joriy etish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqishdir.

Kalit so'zlar: favqulodda vaziyat, ogohlantirish tizimi, xabardor qilish, kommunikatsiya kanallari, monitoring, xavfni boshqarish.

Abstract: This article is devoted to the theoretical and practical study of systems for timely warning and informing the population of possible emergency situations. The purpose of the research is to develop rapid, reliable and multi-channel information delivery mechanisms and develop recommendations for their implementation in practice.

Keywords: emergency, warning system, notification, communication channels, monitoring, risk management.

Аннотация: Статья посвящена теоретическому и практическому исследованию систем своевременного оповещения и информирования населения о возможных чрезвычайных ситуациях. Цель исследования — разработка механизмов оперативной, надежной и многоканальной доставки информации и разработка рекомендаций по их внедрению на практике.

Ключевые слова: чрезвычайные ситуации, система оповещения, оповещение, каналы связи, мониторинг, управление рисками

Favqulodda vaziyatlar xavfi yoki sodir bo'lganligi haqida aholiga xabar berish va ma'lumot yetkazishning avtomatlashtirilgan tizimi respublika, mahalliy va ob'yekt axborot markazlari, terminal majmualari va bo'lingan avtomatlashtirilgan quyi tizimlardan iborat bo'ladi. Markazlashgan xabar berish tizimi tinchlik va xarbiy harakatlar davrida fuqaro muhofazasiga mas'ul xodimlarga hamda respublika aholisiga signal va kerakli axborotlarni tezlikda yetkazib berishga mo'ljallangan texnik vositalar, aloqa kanali, radio va televideniye majmuasi hisoblanadi. Markazlashgan xabar berish tizimi respublika, viloyat, tuman, shahar, inshoot miqyosida tuziladi. Aholiga markazlashgan holda xabar berish tizimining maxsus jihozlangan texnik vositalari Favqulodda vaziyatlar vazirligining hududiy boshqarmalari tasarrufida bo'ladi. Bu texnik vositalar qoida bo'yicha O'zbekiston Respublikasi Axborot texnologiyalari va kommunikatsiyalarini rivojlantirish vazirligi tashkilotlarida joylashtiriladi. Xabar berish vositalari favqulodda vaziyatlar shahar (tuman) bo'limlarida o'rnatiladi. Agarda bunday bo'limlar mavjud bo'lmasa kechayu-kunduz tezkor navbatchilik tashkil qilingan joylarga o'rnatiladi. Markazlashgan xabar berish tizimi sirenaning ovozi shahar, tuman, viloyatning barcha aholisi etiborini jalb qilish imkoniyatiga egaligi; uni ham tinchlik davrida - tabiiy ofat, avariya sodir bo'lganda, ham xarbiy davrda ko'llash mumkinligi; aloqa va radio

tarmoqlari orqali og‘zaki axborotlar olish imkoniyatiga egaligi bilan qulay sanaladi. Respublika va mahalliy xabar berish tizimi: shaharlarda, tumanlarda, iqtisodiyot ob‘yektlarida va qishloq joylarda yirik aholi punktlarida markazlashgan va markazlashmagan tarzda « Diqqat barchaga!» signalini berish;

simli eshittirish tarmoqlari va mahalliy radio eshittirish stansiyalarida og‘zaki axborot berish yo‘li bilan aholini xabarlash;

signallar va axborotlarni Respublika, viloyat, shahar, tuman, vazirlik va idoralarning shaharlardagi boshqaruv punktlariga, shahar, tuman ichki ishlar bo‘limlariga yetkazish;

rahbar xodimlarning xonadon va xizmat telefonlari orqali doimiy (sirkulyar) xabar berish;

Fuqaro muhoqazasi xabar berish signallarini iqtisodiyot ob‘yekt ishchilari xizmatchilariga, Fuqaro muhoqazasi tuzilmalariga va O‘zbekiston Respublikasining barcha aholisiga yetkazishni ta‘minlashi zarur.

Lokal xabar berish tizimlari. Potensial xavfli ob‘yektlar va kimyoviy xavfli ob‘yektlarda aholiga tezda xabar berish mahalliy tizimlari yaratish masalasiga alohida qaror bilan belgilab berildi. Bunday xabar berish tizimlari yordamida avariya sodir bo‘lgan ob‘yektlardagi ishchi va xizmatchilar zaharlanish, vayron bo‘lish yoki halokatli suv bosish ehtimoli mavjud zonadagi aholi punktlari ham o‘z vaqtida ogohlantirilishi belgilangan. Chernobil voqeasidan keyin, Xabar berishning lokal tizimlari yaratish masalasiga alohida e‘tibor beriladigan bo‘ldi. Bunday tizimlar yordamida avariya sodir bo‘lgan ob‘yektdagi ishchi xizmatchilargagina emas, balki zaharlanish, vayron bo‘lish yoki halokatli suv bosish ehtimoli bor hududga tushib qoladigan aholiga ham vaqtida xabar berish mumkin bo‘ladi.

Lokal tizimlar odatda, signal beruvchi qurilmalar(datchiklar)dan foydalanish orqali amalga oshiriladi. Ular kimyo inshootlarga “to‘g‘onlar korpusiga o‘rnatib qo‘yiladi.

Aholini favqulodda vaziyatlardan ogoxlantirishda xabar berish aholiga tushunarli, avvaldan belgilangan shartli signallardan (sirena ovozi, korxona va muassasalardan beriladigan signallar) boshlanadi .

Aloqa vositalari va xabar berish usullari avvaldan rejalashtirilgan va tashkil qilingan bo‘lishi kerak. Fuqaro muxofazasi tadbirlarini o‘gkazishning barcha rejimlarida aloqa va xabar berish vositalari asosiy o‘rinni egallaydi. Xar qanday xavf-xatar holatida elektr sirenalari ishga tushiriladi. Fuqaro muhofazasi sohasida S-40 elektrosirena yordamida «Diqqat barchaga!» nomli signali orqali hamda harakatdagi boshqaruv punktlari tarkibidagi Ko‘chma aloqa tarmog‘ining aloq vositalari, ovoz kuchaytirgichlar, elektron tablolar (monitor) hamda avtomobillar, motosikllar va vertolyotlardan foydalanish mumkin.

bo‘lishi ehtimolida va sodir bo‘lganda o‘z vaqtida qaror qabul qilishi hamda aholiga va rahbarlar tarkibiga signalni yetkazishni ta‘minlashi lozim.

Mahalliy tizimlar odatda, signal beruvchi qurilmalardan (datchiklardan) boshlanadi. Ular kimyo inshootlariga yoki to‘g‘onlar korpusiga o‘rnatib qo‘yiladi. Signal datchiklardan navbatchi dispetcherlar tomonidan inshootda ro‘y bergan favqulodda vaziyat haqida elektron qurilmalar, inshootdagi sirkulyar chaqirish qurilmalari hamda telefonlar va radiokarnaylar orqali e‘lon qilinadi.

Aholiga xabar berish mahalliy tizimi P-160 apparaturasi orqali ovozli signallarini va boshqa maxsus uskunalar orqali elektr sirenalari va ko‘chadagi radiokarnaylarni ishlatishi.

Respublika, viloyat va shaharlardagi boshqaruv punktlaridagi FM aloqasi:

- yuqori FM boshqarmasi va harbiy qo‘mondonlik boshqaruv organlari;

- o'z tasarrufidagi boshqarmalar, bo'limlar va xizmatlar;
- hamkorlik qiluvchi boshqarmalar;
- harbiy garnizonlar;
- ko'chma va yordamchi boshqaruv punktlari;
- vazirliklar, idoralar, birlashmalar, uyushmalar boshqaruv punktlari bilan aloqa tashkil qilinadi.

Shahar (qishloq) tumanlari boshqaruv punktlari aloqaning barcha mavjud kuch va vositalarini qo'llab:

- yuqori FM boshqarmalari;
- tuman FM hizmatlari;
- evakuatsiya organlari;
- transport tashkilotlari;
- inshootlar boshqaruv punktlari;
- tuman shahardan tashqari zonalar;
- o'zaro hamkorlik qiluvchi tumanlar;
- mahalliy tuzilmalar;
- tuman FM vazifalarini hal etish uchun ajratilgan xarbiy qismlar va bo'linmalar bilan aloqa tashkil etadi.

Aloqa va xabar berishning markazlashtirilgan va lokal tizimlarini tuzish va doimiy shay holda saqlab turish aholiga favqulodda vaziyatlar xavfi yoki yuzaga kelishi xaqidagi signal va axborotlarni o'z vaqtida yetkazish imkoniyatini beradi, hamda boshqaruv punktlari va barqaror aloqaning borligi rahbarlikni muvaffaqiyatli olib borish, favqulodda vaziyatlarda oqibatlarini bartaraf etish bo'yicha o'zaro hamkorlikni tashkil qilishga sharoit yaratib beradi.

Favqulodda vaziyatlarda aholiga axborotlar (ma'lumot) uzatish tartibi fuqaro muhofazasi xavf - xatar haqida yoki uning yuz berishi mumkinligi to'g'risida o'z vaqtida xabar va ma'lumot berishdan boshlanadi. Xabar berish aholiga tushunarli avvaldan belgilangan shartli signallardan (sirena ovozi, korxona va muassasalardan beriladigan signallar) boshlanadi.

Maqsad aholini e'tiborini insonlar hayoti va salomatligiga xavf soluvchi qandaydir vaziyat sodir bo'lishi mumkinligiga qaratish va bunday vaziyatlarda harakat tartibini tushuntirishdan iborat.

Aloqa vositalari va xabar berish usullari oldindan rejalashtirilgan va tashkil qilingan bo'lishi kerak. Fuqaro muhofazasini tadbirlarini o'tkazishning barcha rejimlarda aloqa va xabar berish vositalari asosiy o'rinni egallaydi.

Har qanday xavf-xatar holatida elektr sirenalari orqali Fuqaro muhofazasida «Diqqat barchaga!» signalidan foydalaniladi.

Masalan; kimyoviy xavfli ob'yektda avariya bo'lganda mana bunday axborot beriladi: «Diqqat barchaga!!! Viloyat MTRKdan gapiramiz favqulodda vaziyatlar vazirligidan olingan ma'lumotga ko'ra, Hurmatli Fuqarolar! Kimyo kombinatida kuchli ta'sirchan zaharli modda - xlor chiqib ketib, avariya sodir bo'lganligi tufayli zaharlangan havo buluti "..." yo'nalishida tarqala bormoqda va shaharning quyidagi kvartallari va viloyat aholi punktlari kimyoviy zaharlanish zonasida qolish ehtimoli mavjud shuning uchun sizlardan zaharlanish zonasiga tushib qolgan kishilar uylaridan, muassasa, korxona, o'quv yurtlaridan darhol chiqishlari

hamda shamol yo'nalishiga perpendikulyar ravishda eng qisqa yo'l bilan xavfsiz joylarga o'tishlarini so'raymiz.

Tashqariga chiqishdan oldin ho'llangan yoki 2% li ichimlik soda eritmasi shimdirilgan paxtali doka bog'ich taqib olishingiz maqsadga muvofiq bo'lishini agar zaxarlangan havo yetib kelguncha uyingizdan chiqib ulgurmagan hollarda o'z joyingizda yashirib, deraza- eshiklarni zichlab yopishingiz va xonaga tashqaridan havo kirmaydigan qilib olishingizni so'raymiz.

Yerto'lalar va uylarning pastki qavatlariga yashirinmang xlor havodan og'ir bo'lgani uchun, hamma pastqam joylarga, jumladan, yerto'lalarga oqib kiradi. Keyin esa favqulodda vaziyatlar boshqarmasining (bo'limining) ko'rsatmasiga binoan harakat qiling. Avariyaning bartaraf qilish choralari ko'rilmogda. Xabarlarimizni kuzatib boring» kabi ma'lumotlar bir necha marotaba uzatilishi mumkin.

Favqulodda vaziyatlar xavfi tug'ilganda xavf darajasini ko'rsatadigan uchta xabar berish rejimi belgilangan:

1. Kundalik faoliyat rejimi.
2. Yuqori tayyorgarlik rejimi.
3. Favqulodda vaziyat rejimi

Axborot manbalari (datchiklar) bevosita ko'chki (sel) xavfi bor joylarga o'rnatiladi. Axborot kuzatish postiga keladi, kuzatish posti navbatchisi telefonda mahalliy hokimiyatlarni va xavf ostidagi muassasalarning bevosita xabardor etadi, shuningdek sirenalarni va yorug'lik signallarini markazlashgan hamda lokal holatda ishlatadi. Shu bilan bir vaqtda kuzatish stansiyasi navbatchisiga ro'y bergan hodisa xaqida axborot beradi, tuman favqulodda vaziyatlar bo'limini, tuman xokimiyatini, Bunday hollarning hammasida hokimiyatlarga, Favqulodda vaziyat struktura tuzilmalariga, huquq- targ'ibot organlari (IIB, prokratura)ga, tez tibbiy yordam xizmatga, yong'inga qarshi kurash xizmatiga va FVDT ning barcha xizmatlariga xabar beriladi.

Elektrosirenaning («Diqqat barchaga!!!» signali), aholiga ya'ni xabar berish tizimida o'z afzalliklari mavjud. Birinchidan, sirena ovozi shahar, tuman, viloyatdagi barcha aholi e'tiborini qaratish imkonini beradi. Ikkinchidan, ushbu tizimni tinchlik davrida tabiiy ofatlar va texnogen xususiyatli avariyalarda hamda harbiy harakatlarda paytida qo'llash mumkin. Bundan tashqari, aholi aloqa va maxsus tarmoqlari asosidagi markazlashgan xabar berish, radio va televideniye orqali ovozli axborot oladi. Axborotlarni barcha aloqa vositalari orqali uzluksiz uzatilishning texnik imkoniyatlari mavjud.

Favqulodda vaziyatlar xavfi yoki sodir bo'lganligi haqida O'zbekiston Respublikasi aholisiga xabar berish va ma'lumot (axborot) yetkazishning avtomatlashtirilgan tizimidir.

Xulosa: aholini yuzaga kelishi mumkin bo'lgan favqulodda vaziyatlardan o'z vaqtida ogohlantirish va xabardor qilish tizimining samarali ishlashi uchun zarur bo'lgan asosiy tamoyillar va tavsiyalarni aniqladi. Tizim ko'pkanalli kommunikatsiya, redundant aloqa yo'llari, avtomatik monitoring va real vaqtda ma'lumotlarni qayta ishlash imkonini beruvchi texnologiyalar asosida tashkil etilishi lozim. Huquqiy-me'yoriy baza, institutsional hamkorlik va doimiy mashqlar tizimining ishonchligini ta'minlashda muhim ahamiyatga ega. Jamoatchilikni o'qitish, xabardorlikni oshirish va ma'lumotlarni mahalliy tillarda yetkazish aholini himoya qilish samaradorligini oshiradi. GIS integratsiyasi va risk-assessment metodlari hududiy xususiyatlarni hisobga olib xatarlarni minimallashtirishga yordam beradi. Moliyaviy barqarorlik va texnik xizmat ko'rsatish rejasi tizimni uzoq muddat funksional saqlash uchun zarur. Oxir-oqibat, kompleks yondashuv va doimiy modernizatsiya asosida yaratilgan

ogohlantirish tizimi insonlar hayoti va mol-mulkini saqlashda sezilarli ijobiy natija berishi mumkin.

References:

Используемая литература:

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Vidyayev I.G, Serikova A.N, "Finansovyy menedjment, resursoeffektivnosti resursosberejениye: uchebno-metodicheskoye posobiye". Moskva-2003.
2. Gavrikova N.A. "Uchebno-metodicheskoye posobiye" Izd-vo Tomskogo politexnicheskogo universiteta, Tomsk- 2014. – S 36.
3. Ikromov E.J. "Favqulodda vaziyatlar va jamoatchilik fikri". Toshkent "Adolat" 2004. 18-byet
4. Alatorsev.P.V, Cheremisov.N.S, Shevchenko.V.V, "Organizatsiya raboty komissii po chrezvychaynim situatsiyam rayona (goroda)" Moskva-1999. C.28
5. Turagalov T.J. "Aholi va hududlarni favqulodda vaziyatlardan muhofaza qilish" o'quv qo'llanma 2016 y. - 68 -byet
6. Konsepsiya sozdaniya kompleksnoy sistemy informirovaniya i opoveshcheniya naseleniya pri ugroze i vozniknovenii chrezvychaynykh situatsiy [Elektronnyy resurs] – svobodnyy rejim dostupa: <http://gochs.info/download/Koncepcija-sistemy-opovecsheniya-o-ChS.pdf>
7. Koordinatsiya i kontrol deyatelnosti kompleksnykh sistem bezopasnosti i OKSION [Elektronnyy resurs] – svobodnyy rejim dostupa: <http://southern.mchs.ru/folder/133578>
8. Qudratov O. Ganiyev T. "Favqulodda vaziyatlarda fuqaro muhofazasi". Toshkent-2005. 73-byet
9. Qurbonov A, va boshqalar.–"Hayotiy faoliyat xavfsizligi". Toshkent-2005.